

S. MARIA LOYOLA OPIELA SBDNP

WYCHOWANIE DO PATRIOTYZMU

Obchody 100. rocznicy odzyskania przez Polskę niepodległości ukierunkowują zainteresowania na poznanie dróg do niej prowadzących. Tak tworzy się kontekst czasowy obejmujący blisko 150 lat, w którym toczono walki zbrojne z zaborcą. Zmagania te nie przynosiły jednak wyzwolenia. Ważna była natomiast wytrwała praca organiczna, z wyraźnym wymiarem edukacyjnym. Zarówno bohaterskie zrywy zbrojne, jak i codzienna praca „u podstaw” stanowiły wyraz patriotyzmu kilku pokoleń Polaków. Wychowanie do patriotyzmu stanowi zatem przykład jednej z dróg do niepodległości wiodącej poprzez ochronę i rozwój kultury narodowej. Ta z kolei służyła zachowaniu jej w pamięci i życiu Polaków, mimo wielorakich działań nastawionych na jej zniszczenie, czy po prostu unicestwienie. Jak wielką siłę uszlachetniającą człowieka ono posiada, świadczy fakt, iż nawet dotkliwe represje nie przeszkodziły w prowadzeniu go z pełnym szacunkiem w dialogu międzykulturowym i rozwoju polskiej myśli pedagogicznej. Oparta na ponadczasowych wartościach pozostaje ona wciąż aktualna i stanowi ważną inspirację dla współczesnej edukacji. Tym samym znajomość i szacunek dla rodzimej kultury i historii pozwala właściwie rozumieć i kształtować teraźniejszość oraz odpowiedzialnie działać w przyszłości.

Pojęcia określające stosunek do własnej ojczyzny i narodu oraz do obcych

Ważne w refleksji nad istotą wychowania do patriotyzmu są słowa Benedykta XVI o pilnej potrzebie wychowania, w których wskazał na

MARIA LOYOLA OPIELA SBDNP (służebniczka dębicka) – dr hab. nauk społecznych w zakresie pedagogiki, profesor KUL w Katedrze Pedagogiki Chrześcijańskiej, Instytut Pedagogiki KUL; autorka książek: *Dynamika przemian działalności opiekuńczo-wychowawczej Sióstr Służebniczek BDNP w ochronkach* (Dębica 2011); *Integralna pedagogika przedszkolna w systemie wychowania Edmunda Bojanowskiego. Kontynuacja i zmiana* (Lublin 2013), redaktorka: *Kompendium edukacyjne Edmunda Bojanowskiego* (Lublin 2016); współredaktorka (z E. Gigilewiczem): *Prace, szkice i notatki Edmunda Bojanowskiego. Inedita*, t. 1–2 (Lublin 2016).

konieczność wsparcia wychowanków na drodze odkrycia, wyboru i odpowiedzialnego zachowania własnej tożsamości. Chodzi tu o wymiar osobisty i wspólnotowy ludzkiego życia i działania. „Każdy człowiek i każde pokolenie musi na nowo i na własny rachunek podejmować swe decyzje. Nawet największych wartości z przeszłości nie można po prostu odziedziczyć, musimy je sobie przyswajać i odnawiać poprzez osobisty wybór, często niełatwy”¹. To przyswajanie i odnawianie wymaga właściwego rozumienia pojęć, szczególnie tych, które bądź należą do terminologii silnie związanej z ideologią, bądź są przez nią manipulowane. Są nimi szczególnie dwa pojęcia, określające stosunek do własnej ojczyzny i narodu oraz towarzyszące im odniesienie do obcych: „patriotyzm” i „nacjonalizm”². W tym kontekście rodzi się pytanie o kształt współczesnego modelu patriotyzmu. Odpowiedź nie będzie łatwa, bowiem często pojęcie „patriotyzmu” identyfikowane jest m.in. z takimi zjawiskami jak: nacjonalizm, kosmopolityzm, europeizm, regionalizm. Istnieje wobec powyższego pilna potrzeba redefinicji patriotyzmu oraz wychowania patriotycznego.

W sytuacji „ogłaszania” stanowiska ważnego dla życia społecznego czy edukacji, powinny być podane definicje kluczowych pojęć, by uniknąć nieporozumień, a nawet błędów. Stało się to oczywiście przy okazji prezentacji dokumentu Konferencji Episkopatu Polski pt. *Chrześcijański kształt patriotyzmu*³. Warto zatem skorzystać z badań etnolingwistycznych nad tożsamością wspólnotową, zwłaszcza narodową, by wyjaśnić istotę ważnych dla wychowania pojęć. Można też odnieść się do wyjaśnień słownikowych.

„Obydwa analizowane pojęcia [patriotyzm i nacjonalizm – M.L.O] – czytamy w opracowaniu M. Brzozowskiej pt. *Patriotyzm i nacjonalizm w polskim dyskursie ideologicznym* – wyraźnie różnią się między sobą i to zarówno w zakresie wspólnej wiedzy kulturowej, jak i poszczególnych dyskursów. W tychże dyskursach to samo pojęcie jest profilowane za każdym razem inaczej, ale jest osadzone we «wspólnym» znaczeniu. Podobieństwa dotyczą przede wszystkim tych samych kategorii, względem których te pojęcia są rozpatrywane – stosunek do własnej ojczyzny

¹ Benedykt XVI, *List do diecezji rzymskiej o pilnej potrzebie wychowania*, OsRom-Pol, 29(2008), nr 4, s. 4.

² Por. M. Brzozowska, *Patriotyzm i nacjonalizm w polskim dyskursie ideologicznym*, „Etnolingwistyka”, 21(2009), s. 103–120.

³ Konferencja Episkopatu Polski, *Chrześcijański kształt patriotyzmu*, 2017, <http://episkopat.pl/chrzescijanski-ksztalt-patriotyzmu-dokument-konferencji-episkopatu-polski-przygotowany-przez-rade-ds-spoecznych/> [28.02.2018].

i narodu oraz do obcych oraz – generalnie rzecz biorąc – waloryzacji⁴. Autorka ta dalej przekonuje, iż „Patriotyzm» to postawa (lub ideologia [słowo to nie jest właściwie tu dobrane – M.L.O]), której przejawami są miłość i poświęcenie dla ojczyzny (a w razie potrzeby jej obrona), dbałość o jej dobro i rozwój; jest oceniany pozytywnie jako postawa «normalna» i społecznie pożądana, skoncentrowana na miłości do swojego kraju, ale nieodmawiająca prawa do istnienia i samostanowienia innym państwom i narodom. [...] «Nacjonalizm» to również postawa (lub ideologia [tu określenie to zdaje się być «na miejscu» – M.L.O.]), która koncentruje się na miłości do narodu, a nie ojczyzny; jest waloryzowany negatywnie jako stwarzający potencjalne lub rzeczywiste zagrożenie dla obcych⁵.

Według *Słownika języka polskiego* patriotyzm to „postawa społeczno-polityczna i forma ideologii [pojęcie to rodzi jednakże szereg negatywnych skojarzeń – M.L.O], łącząca przywiązanie do własnej ojczyzny, poczucie więzi społecznej oraz poświęcenie dla własnego narodu z szacunkiem dla innych narodów i poszanowaniem ich suwerennych praw⁶. Z kolei nacjonalizm rozumiany jest jako „postawa społeczno-polityczna i ideologia postulujące nadrzędność własnego narodu, wyrażające się w egoizmie narodowym, w dyskryminowaniu innych narodów, nietolerancji i wrogości w stosunku do nich (przeciwieństwo internacjonalizmu)⁷”.

Przyjmujemy takie rozumienie tych kluczowych pojęć w dalszej refleksji nad zagadnieniem wychowania do patriotyzmu w aspekcie historycznym i jego koncepcji we współczesnych warunkach społeczno-kulturowych Polski.

Właściwą płaszczyzną odniesienia dla zrozumienia wszystkich wymiarów wychowania patriotycznego zarówno w okresie niewoli, bezpośrednio po odzyskaniu niepodległości, jak i współcześnie jest ponadczasowa koncepcja integralnego wychowania. Jej realizacja prowadziła do osiągnięcia ważnego celu, jakim jest – przekonuje kard. Z. Grocholewski – „wychowanie dobrych chrześcijan i uczciwych obywateli. Ku temu dążą zarówno wymiar humanistyczno-chrześcijański wychowania, jak i jego wymiar społeczny i polityczny. W procesie edukacyjnym ważną rolę odgrywają wzajemne zależności między wartościami wiecznymi a obecnością w świecie, między religią a kulturą, między ewangelizacją i humanizacją, między wiarą i życiem, między przynależnością do

⁴ Brzozowska, *Patriotyzm i nacjonalizm*, s. 117.

⁵ Tamże, s. 103.

⁶ *Słownik języka polskiego*, t. 2, Warszawa 1998.

⁷ Tamże, s. 243.

Kościoła i zaangażowaniem w życie społeczne i polityczne. Dojrzałym owocem dzieła edukacyjnego jest chrześcijanin zaangażowany w wypełnianie swoich obowiązków w taki sposób, by duch Ewangelii przenikał społeczeństwo i rozbudzała się życiodajna relacja pomiędzy obywatelami państwa ziemskiego i państwa Bożego⁸. Ważnym aspektem integralności wychowania jest ujmowanie go w całości życia i rozwoju osoby oraz pełnym kontekście ich zewnętrznych uwarunkowań.

Wychowanie patriotyczne jako jedna z dróg do niepodległości

Podjmując zagadnienie drogi do niepodległości naszej ojczyzny mamy na uwadze okres zaborów z całą specyfiką historycznych uwarunkowań oraz inicjatyw edukacyjnych zapoczątkowanych w Polsce przez Komisję Edukacji Narodowej i pedagogów korzystających także z dorobku europejskiej myśli i praktyki pedagogicznej. Rozwijające się rodzime inicjatywy edukacyjne (z silnym zabarwieniem patriotycznym) nie były zamknięte na obce wzory. Działania motywowane miłością do Ojczyzny, troską o odzyskanie niepodległości i zachowanie tożsamości narodowej stały się właściwym podłożem do świadomego i organizowanego programowo wychowania patriotycznego kolejnych pokoleń, co było jednocześnie wyrazem patriotyzmu wszystkich, którzy je realizowali.

Wielu mężczyzn i kobiet, ojców i matek, społeczników, literatów, duchownych włączonych w dzieło edukacji łączyła silna idea patriotyczna i religijna. Zarówno w kraju jak i na emigracji starali się oni o zachowanie tych wartości, które stanowiły o tożsamości narodowej, oraz o konkretne ich wyrazy w rodzimej kulturze. Świadomość tego, iż skuteczną drogą zachowania tych wartości jest przekazanie ich następnym pokoleniom, prowadziła do troski o wprowadzenie ich w życie przez wychowanie. Kształtowanie postaw patriotycznych poprzez działalność dydaktyczno-wychowawczą i pracę organiczną w okresie zaborów przybrało szczególny wymiar wśród ludu. Wpisane w codzienne życie wiejskich rodzin, w religijne zwyczaje i obrzędy, w zabawy i wychowanie najmłodszych, w pracę i oświatę dorosłych służyło identyfikacji narodowej i kulturowej, przygotowaniu do pełnienia ról prospołecznych, kształtowaniu więzi z krajem ojczystym oraz przyczyniało się do zachowania i rozwoju rodzimej kultury.

Kulturę narodową trzeba zawsze odnosić do konkretnego narodu, jego dziedzictwa. Jej elementami są: język, często religia, określone sposoby bycia, przekonanie o wspólnym pochodzeniu, swoiste symbole

⁸ Z. Grocholewski, *Integralne wychowanie – dziełem wiarygodnych wychowawców*, w: *Drogowskazy wychowania*, red. S. Wilk [i in.], Lublin 2012, s. 24.

odnoszące się do całości grupy, do jej związku z tradycją⁹. Wartością uznawaną za szczególnie ważną jest terytorium narodowe, które określa się mianem „ziemi ojczystej”¹⁰. Dla Polaków ta wartość nabrała rangi symbolu z uwagi na historyczną przeszłość, naznaczoną walką o niepodległość i wolność. „Z przekonania o znaczeniu religii i wiary – uważa J. Pełkowska-Turati – w kształtowaniu silnych i prawych charakterów, postaw patriotycznych i budowaniu tożsamości narodowej wynikała troska o pielęgnowanie w narodzie uczuć religijnych. Te specyficzne uwarunkowania powodowały, że edukacji rozumianej łącznie jako wychowanie oraz oświata dzieci i ludu przypisywano szczególną rolę w zachowaniu polskości, odzyskaniu niepodległości i trwaniu narodu. W sytuacji braku wolności zewnętrznej szczególnie troską starano się otoczyć duchowy wymiar życia i rozwoju osoby oraz wspólnoty jaką jest rodzina, naród i Kościół”¹¹.

W latach czterdziestych XIX wieku nastąpiło ożywienie w dziedzinie szkolnictwa i myśli pedagogicznej, w publicystyce (H. Cegielski, K. Libelt, B. Trentowski), w zakresie szkolnictwa (E. Estkowski). Powstały wtedy w Wielkopolsce pierwsze ochronki dla małych dzieci zakładane przez Towarzystwo Zakładania i Prowadzenia Domów Ochrony, Towarzystwo Dobroczynności i przez Ligę Polską¹². Projekt takiej instytucji dla wsi przedstawił w 1842 r. na łamach „Biblioteki Warszawskiej” filozof, ekonomista i działacz społeczny August Cieszkowski w rozprawie *O ochronach wiejskich*. Jego teoretyczne postulaty o organizacji ochron o profilu edukacji przedszkolnej zrealizował w praktyce Edmund Bojanowski, twórca oryginalnej koncepcji wychowania. Ochronki wiejskie w Królestwie Polskim zaczęły powstawać dopiero od 1858 r., inicjowane przez Towarzystwo Rolnicze w Warszawie. W skład tzw. Komitetu Ochron wchodził najbliższy współpracownicy prezesa Towarzystwa hr. Andrzeja Zamoyskiego, działacze ziemianscy i publicyści – Ludwik Górski i Adam Goltz¹³. Współpracowali oni z E. Bojanowskim wymieniając opinie

⁹ A. Kłoskowska, *Kultura narodowa*, w: *Encyklopedia kultury polskiej XX wieku. Pojęcie i problemy wiedzy o kulturze*, red. A. Kłoskowska, Wrocław 1991, s. 51.

¹⁰ Por. tamże.

¹¹ M. Opiela, *Zespoleńie idei narodowej, odrodzenia religijnego z pracą społeczną dla rozwoju rodzimej koncepcji wczesnej edukacji*, „Polska Myśl Pedagogiczna”, 2015, nr 1, s. 146.

¹² J. Pełkowska-Turati, *Instytucje przedszkolne w Wielkim Księstwie Poznańskim w latach 1842–1918 ze szczególnym uwzględnieniem wychowania fizycznego*, Poznań 1969, s. 55–60.

¹³ Por. B. Sandler, *Wychowanie przedszkolne i kształcenie wychowawczyń w Królestwie Polskim*, Wrocław 1968, s. 44–51.

i doświadczenia w organizowaniu ochronek. Na zlecenie Towarzystwa Rolniczego Goltz napisał w 1857 r. broszurę *O ochronkach wiejskich*.

Bardzo interesujące jest zjawisko związane z dynamicznym rozwojem w XIX w. zgromadzeń zakonnych rodzimego pochodzenia, które odegrały ogromną rolę w całości kształcie przemian społeczno-religijnych w naszym narodzie, m.in. na drodze edukacji. Szczególny ich wkład to zespół wielorakich działań o charakterze edukacyjnym, obejmujących pełny rozwój osoby od wczesnej edukacji dziecka aż po edukację dorosłych w wymiarze indywidualnym i społecznym oraz kształtowanie warunków tej edukacji¹⁴. W prowadzonych ochronkach wychowanie do patriotyzmu realizowano nie tylko w odniesieniu do dzieci, ale także ich rodzin i całego środowiska. Naród ukazywany był jako rodzina rodzin.

Pielęgnowanie w ochronkach i środowisku zwyczajów i obrzędów, poprzez które uświęcano codzienność, wyrażano uczucia religijne i patriotyczne, nie tylko dawało możliwość ich poznawania przez dzieci, ale było najlepszą drogą zachowania języka ojczystego, przekazu i urzeczywistniania wartości wyższych według rodzimych zwyczajów. Poprzez to uczestnictwo w bogatej w treści obrzędowości, dzieci uczyły się w najbardziej przystępny dla siebie sposób trudnych prawd ważnych dla ich życia i tożsamości. Ich komplementarne wykorzystanie służyło wychowaniu moralnemu i przygotowaniu do ciągłego dążenia do doskonałości osobowej oraz uczestnictwa w życiu społecznym i kulturalnym. Bojanowski sięgał bowiem do rodzimych, staropolskich obrzędów i misterii, aby je dostosować do mentalności dziecięcego widza oraz po to, aby ich treść osadzić w klimacie narodowej, patriotycznej i wolnościowej tradycji. Taka wizja wychowania patriotycznego była realizowana w praktyce. Nawiązywano do tradycji religijnej, w której żywy był kult przeszłości, staropolskich tradycji patriotycznych, tworzących narodową kulturę, co z założenia miało charakter wychowawczy.

W kręgu edukacji patriotycznej mieszczą się również starania Bojanowskiego o rozbudzenie świadomości narodowej ludu, pielęgnowanie i gromadzenie dorobku bogatego folkloru, zbieranie np. nazw miejscowości Górnego Śląska w ich macierzystym brzmieniu. W kształtowaniu poglądów patriotyczno-religijnych folklor i wszelkiego rodzaju działalność folklorystyczna miały niezastąpioną funkcję. Bojanowski bowiem akcentował moralno-religijne i wychowawcze cechy i wartości folkloru. Były to kryteria, według których wybierał utwory ludowe,

¹⁴ Zob. M. Opiela, *Wkład polskich zgromadzeń zakonnych powstałych w XIX wieku w rozwój podstaw i praktyki rodzimej edukacji*, „Zeszyty Naukowe Szkoły Wyższej Przyjemierza Rodzin – Seria Pedagogiczna”, 12–13(2014), nr 5–6, s. 175–202.

wykorzystując w edukacji twórczość literacką o charakterze folklorystycznym, adresowanym do ludowego odbiorcy¹⁵. Kultura ludowa była dla niego istotnym elementem życia narodowego, dlatego zbierał legendy, podania, powiastki ludowe, obrazki z „podróży malowniczej” po kraju, opisy zabytków, powieści o zdarzeniach historycznych, biografie wielkich Polaków, królów i wodzów. W swoich wskazaniach akcentował konieczność zainteresowania historią Polski, przywiązanie do tradycji narodowo-kościelnych, ukochanie ziemi rodzinnej, wsi polskiej, ludu, kult bohaterów narodowych i pamiątek historycznych. Dbał o pielęgnowanie ważnych dat, upamiętniających rocznice narodowe i kościelne, które wywołują patriotyczne refleksje.

Wychowanie do patriotyzmu w dobie wolności

Troska o prawidłowy, integralny rozwój i wychowanie młodego pokolenia, o jego właściwą postawę, którą cechować powinien patriotyzm i umiłowanie Ojczyzny, szacunek dla symboli i barw narodowych, rodzimej tradycji i zwyczajów jest ponadczasowym i uniwersalnym obowiązkiem obywatelskim. Jednak współcześnie, w sytuacji wolności politycznej i gloryfikowania wolności sprowadzonej do indywidualizmu i egoizmu, patriotyzm, wychowanie patriotyczne i związane z nimi wartości niejednokrotnie są sprowadzane do zewnętrznej formy, często są ośmieszane, a nawet zwalczane i zagrożone kosmopolityzmem. Laicyzacja i globalizacja życia i edukacji sprzyja takim postawom i działaniom.

Pojawiła się zatem potrzeba sformułowania stanowiska w celu zwrócenia uwagi na fakt, iż wymiar religijny od zawsze towarzyszył polskiemu patriotyzmowi, a Polacy w szczególny sposób umiłowali Boga i Maryję, co znajdowało wyraz w historii. W tym celu został przygotowany przez Radę ds. Społecznych dokument Konferencji Episkopatu Polski *Chrześcijański kształt patriotyzmu* ogłoszony w 2017 r. We wstępie tego dokumentu podkreślono pozytywne zjawisko ożywienia postaw patriotycznych i poczucia świadomości narodowej w Polsce w ostatnich latach oraz wskazano na fakt pojawiania się w naszym kraju postaw przeciwstawiających się patriotyzmowi, których wspólnym podłożem jest egoizm. W pierwszej części dokumentu biskupi ukazują, czym jest patriotyzm z perspektywy chrześcijańskiej, w drugiej zaś podkreślają potrzebę wychowania do patriotyzmu. Wskazanie, iż „patriotyzm, jako forma solidarności i miłości bliźniego, nie jest abstrakcyjną ideologią, ale

¹⁵ Np. *Piosnki wiejskie dla ochronek*, z *Przygrywką T. Lenartowicza*, Poznań 1862, czy *Starodawne przysłowia dla ochronek*, nakładem księgarni J.K. Zupańskiego, Poznań 1863.

moralnym wezwaniem, aby świadczyć dobro tu i teraz: w konkretnych miejscach, konkretnych warunkach, pośród konkretnych ludzi¹⁶ jest bardzo ważne dla realizacji wychowania do patriotyzmu, poczynszy od rodziny i wczesnej edukacji dzieci. Rozwój miłości do Ojczyzny u dzieci wymaga także systematycznego nauczania i przekazywania kultury w celu integralnego wychowania osoby, co dokonuje się zgodnie z chrześcijańską wizją rzeczywistości. Odniesienie do konkretnej rzeczywistości oraz do jasno zdefiniowanych kluczowych pojęć w teorii i praktyce edukacji jest na tym etapie bardzo ważne. Szczególną misję do spełnienia ma tutaj rodzina, jako najważniejsza szkoła patriotyzmu.

Miłość Ojczyzny, umiłowanie rodzimej kultury i tradycji nie dotyczy wyłącznie przeszłości, ale ściśle się wiąże z naszą dzisiejszą zdolnością do ofiarnego i solidarnego budowania wspólnego dobra. Realnie zatem wpływa na kształt przyszłości, która w dużej mierze zależy od edukacji nowych pokoleń. Integralny rozwój i wychowanie dziecka od najmłodszych lat w duchu szacunku dla wartości religijnych i narodowych dokonuje się poprzez czynny udział w ich kultywowaniu. Realizowane we wspólnocie wychowującej sprawia, że w aspekcie ludzkim dziecko stopniowo staje się solidnym, prawym i uczciwym człowiekiem, coraz bardziej odpowiedzialnym, na którym można polegać.

* * *

Jan Paweł II nauczał, iż kultura, aby była kulturą godną człowieka musi prowadzić do jego rozwoju. Zasadniczym jej celem jest więc doskonalenie osoby ludzkiej i zapewnienie jej koniecznych środków do rozwoju jego indywidualnego i społecznego charakteru¹⁷. Odnosząc się do rodzimych idei, teorii i praktyki wychowawczej w tak szerokim kontekście czasowym i przestrzennym możemy wyciągać wnioski dla budowania współczesnej koncepcji wychowania patriotycznego, którą można wpisać w ciąg dziejów narodowych, ale z uwrażliwieniem na współczesność.

Wpisanie wychowania do patriotyzmu w życie i edukację osoby od najwcześniejszych lat i jego realizacja poprzez przykład życia rodziców i wychowawców, szacunek do tradycji, symboli i języka ojczystego, kultywowanie zwyczajów związanych ze świętowaniem i codziennością, poznawanie historii oraz stopniowe wprowadzane w odpowiedzialne

¹⁶ Konferencja Episkopatu Polski, *Chrześcijański kształt patriotyzmu*, nr I. 2.

¹⁷ Por. Jan Paweł II, Przemówienie do przedstawicieli świata kultury Rio de Janeiro *W dziele kultury Bóg zawarł przymierze z człowiekiem*, 1 VII 1980, w: Jan Paweł II, *Wiara i kultura, Dokumenty, przemówienia, homilie*, Rzym 1986, s. 83.

spełnianie dobra wspólnego to najpewniejsza droga do formacji dobrych chrześcijan i uczciwych obywateli. Tak możliwe jest rozwijanie patriotyzmu „otwartego na solidarną współpracę z innymi narodami i opartego na szacunku dla innych kultur i języków, wrażliwego także na cierpienie i krzywdę, która dotyka innych ludzi i inne narody”¹⁸. Wtedy też potwierdzą się diagnozy, iż „minęły czasy, gdy polska młodzież szkolna lekceważyła przejawy patriotyzmu. Wręcz przeciwnie – uczniowie są spragnieni patriotyzmu utożsamianego z ideowością, czystością, wielkością, czyli postawami, które dziś wydają się oczekiwane. A jednak wytrwanie w tej młodzieńczej fascynacji patriotyzmem i wzmocnienie jej poprzez wychowanie patriotyczne nie jest łatwe”¹⁹. Jest to jednak trud, który daje siłę osobie i wspólnocie narodowej.

Lublin

s. *Maria Loyola Opiela SBDNP*

STRESZCZENIE

Patriotyzm ma wymiar narodowy, państwowy, cywilizacyjny, duchowo-religijny. Wraz z postępującymi przemianami społeczno-kulturowymi w świecie, zmienia się kontekst odniesień w budowaniu tożsamości osobowej i społecznej oraz kształtowaniu uczuć religijnych i patriotycznych. Bardzo ważne w wychowaniu do patriotyzmu jest odniesienie do konkretnej rzeczywistości, jasno zdefiniowanych kluczowych pojęć w teorii i praktyce edukacji. Łączy się ono z wychowaniem religijno-moralnym, gdyż wartości patriotyczne w naszej kulturze narodowej mają chrześcijańskie korzenie, a troska o dobro ojczyzny jest obowiązkiem moralnym każdego obywatela.

Słowa kluczowe: dziecko, naród, ojczyzna, wychowanie, patriotyzm, religia, historia.

SUMMARY

Patriotism has a national, state, civilizational, spiritual and religious dimension. Along with the ongoing socio-cultural changes in the world, the context of references changes when it comes to building personal and social identity and shaping religious and patriotic feelings. It is very important in education towards patriotism to refer to a specific reality, clearly defined key concepts in the theory and practice of education. It is connected with religious and moral education, because patriotic values in our national culture have Christian roots and the care for the good of the homeland is a moral duty of every citizen.

Keywords: child, nation, homeland, education, patriotism, religion, history.

¹⁸ Konferencja Episkopatu Polski, *Chrześcijański kształt patriotyzmu*, nr I. 2.

¹⁹ T. Derecki, *Współczesne wychowanie patriotyczne*, „Trendy”, 2016, nr 2–3, s. 12.

BIBLIOGRAFIA

- Jan Paweł II, Przemówienie do przedstawicieli świata kultury Rio de Janeiro *W dziele kultury Bóg zawarł przymierze z człowiekiem*, 1 VII 1980, w: Jan Paweł II, *Wiara i kultura, Dokumenty, przemówienia, homilie*, Rzym 1986, s. 82–87.
- Benedykt XVI, *List do diecezji rzymskiej o pilnej potrzebie wychowania*, OsRomPol, 29(2008), nr 4, s. 4–6.
- Konferencja Episkopatu Polski, *Chrześcijański kształt patriotyzmu*, 2017 <http://episkopat.pl/chrzescijanski-ksztalt-patriotyzmu-dokument-konferencji-episkopatu-polski-przygotowany-przez-rade-ds-spoecznych/> [28.02.2018].
- Brzozowska M., *Patriotyzm i nacjonalizm w polskim dyskursie ideologicznym*, „Etnolingwistyka”, 21(2009), s. 103–120.
- Derecki T., *Współczesne wychowanie patriotyczne*, „Trendy”, 2016, nr 2–3, s. 12–14.
- Encyklopedia kultury polskiej XX wieku. Pojęcie i problemy wiedzy o kulturze*, red. A. Kłoskowska, Wrocław 1991.
- Grocholewski Z., *Integralne wychowanie – dziełem wiarygodnych wychowawców*, w: *Drogowskazy wychowania*, red. S. Wilk [i.in.], Lublin 2012, s. 21–24.
- Opiela M., *Wkład polskich zgromadzeń zakonnych powstałych w XIX wieku w rozwój podstaw i praktyki rodzimej edukacji*, „Zeszyty Naukowe Szkoły Wyższej Przymierza Rodzin – Seria Pedagogiczna”, 12–13(2014), nr 5–6, s. 175–202.
- Opiela M., *Zespolenie idei narodowej, odrodzenia religijnego z pracą społeczną dla rozwoju rodzimej koncepcji wczesnej edukacji*, „Polska Myśl Pedagogiczna”, 2015, nr 1, s. 143–160.
- Pełkowska-Turati J., *Instytucje przedszkolne w Wielkim Księstwie Poznańskim w latach 1842–1918 ze szczególnym uwzględnieniem wychowania fizycznego*, Poznań 1969.
- Sandler B., *Wychowanie przedszkolne i kształcenie wychowawczyń w Królestwie Polskim*, Wrocław 1968.
- Słownik języka polskiego*, t. 2, Warszawa 1998.